

A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, Johann Eberhard Blaumann

Erdély történelmének legdöntőbb mozzanatai, a fejedelmi kor bukása után, a Bánffy-család nevéhez fűződnek. Az erdélyi magyarság a XVIII. század végén is akkor kezd szomorú politikai elerőtlenedéséből új erőre kapni, mikor ismét egy Bánffy kerül Erdély kormányzói székébe. József császár 1787 március 15-én nevezi ki *Bánffy György grófot*, az egyesült magyar királyság alkancellárját, erre a magas méltóságra. Bánffy György minden igyekezete azon volt, hogy a főkormányzékot Nagyszebenből Kolozsvárra hozathassa vissza, mivel az erdélyi nemzeti törekvések összpontosítást s új lendületet csak ilyképpen vehettek. 1790-ben végre teljesült e törekvés. Erdély s így Kolozsvár újjáéledése Bánffy György nevével és tevékenységével elválaszthatatlanul fűződik egybe. Nemcsak a kormányzó életének kőbefaragott emléke tehát a Kolozsvár főterén emelkedő palota, hanem egyben Erdélyország renaissance-ának jelképe is. Mint Jakab Elek írja: „Csaknem 300 év telt el, míg Kolozsvárnak Zsigmond király nagy szellemét felfogni bíró polgára akadt, aki az általa épített magasztos szépségű templom közelében egy ahhoz illő pompás palotát állított, rányomva arra saját lelke nagysága bélyegét, példát adva főnemes társainak a város emelésére, s a polgárságnak a művelődés útján előbb haladására...”¹

A magyar művészettörténeti kutatás az erdélyi barokkművészet tekintetében még a kezdet legkezdetén áll s így e legszebb kolozsvári barokk-palota építéstörténetével és művészi méltatásával sem foglalkozott. A rávonatkozó irodalom csupán hiteles adatokkal nem támogatott találgatásokra szorítkozik.² A néphit igen érdekesen a Mária Terézia nevével kapcsolja egybe a ház keletkezését. Jakab maga csak annyit tud, hogy 1787 előtt „kevéssel“ épült.³ Annyi bizonyos, hogy a Főtér keleti sorának egyik telke már régóta a Bánffyak birtoka volt.

¹ Jakab E.: *Kolozsvár története*. (Bpest, 1888.) III. k. 489. l.

² *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország VII. kötetének* (Bp. 1901.) Kolozsvárról szóló cikke a palota alapjának megvetését 1674-re teszi, Bánffy (II.) Dénest nevezve meg kezdeményezőjének; majd — szerinte — Bánffy (III.) Dénes folytatja és György fejezi be (169. l.). Möller István: *Erdély nevezetesebb műemlékei*. Bpest, Historia Kiad., 1929. Egyet. ny. (10. l.) a XVIII. század elejéről valónak tartja; stb.

³ Jakab, id. h.

Hiteles forrásaink⁴ kétségtelenné teszik, hogy a piac-sor egyik házát az 1691-i kolozsvári országgyűlésen perben nyerte el Bánffy György gróf, az első erdélyi gubernátor, Rhédey Ferenc örökösétől.⁵ E ház a Rázmány- és Linczeg-házak szomszédságában állott,⁶ homlokzata a mai palota erkélypavillonjának helyére nézett s természetesen jóval keskenyebb volt a mai palotáénál. A későbbi idők folyamán a szomszédos telkek is Bánffy-kézre kerültek. 1694-ben a Rázmány-ház már Bánffy György s így az északi szomszéd ettől fogva az Eperjesi-család.⁷ 1697 augusztus elsején a Linczeg-házat a nagy tűzvész elpusztítja, de újra megépítik.⁸ 1701 december 31-én ezen új ház a gubernátor tulajdonába megy át, 1800 forintért.⁹ Ezt a Linczeg-féle házat, melynek tulsó szomszédja az ispotály-ház volt, Bánffy György gróf, a gubernátor hasonnevű fia, 1722 május 26-án eladja egyik hú emberének, Solymosi Ferencnek; 1763-ban azonban a gróf a házat újra visszavásárolta.¹⁰ Az északi szomszéd, az Eperjesi-család, 1754 január 14-én adta el házát Bánffy Dénes grófnak.¹¹ Így a Bánffy-telek a XVIII. század közepén már nagyra nőtt. Északi szomszédja a Mátéffy-ház volt,¹² déli szomszédja az ispotály-ház,¹³ keleti határa a sikátor, a későbbi Bólyai-utca.

⁴ A Bánffy-telek történetére vonatkozó okmányokat Kelemen Lajos kolozsvári egyetemi levéltárnok úr kutatta ki és volt szíves rendelkezésünkre bocsátani.

⁵ Egy, 1727 márc. 6-án, Kolozsvárt végzett tanúvallatásból világlik ki. *Erdélyi Múzeum. Gróf Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár, kolozsvári csomó. Régi jelzet: Fasc. 59. No. 59.* Az okmány 1692-t teszi az országgyűlés dátumának, mivel Kolozsvárt azonban csak 1691 decemberében és 1694-ben tartott e házban országgyűlés, a korábbi dátum érvényes, mert az 1694-i okmányok már mint befejezett tényről beszélnek a Bánffy-házról. L. a 7. jegyzetet.

⁶ E két szomszéd házat a fentebb idézett okirat is megnevezi.

⁷ Az 1694 márc. 16-án kelt szerződés szerint a Rázmány-ház egyik fele már Bánffy György; a másik felének ezidőszerinti tulajdonosa nemes Debreczeni Nagy György, aki e házrész 280 magy. forintért elzalogosította s a házrész átadta a gróf jószágkormányzójának, Zsutori Ferencnek. *Gróf Bánffy-család levéltára, I. Nemzetségi levéltár, Fasc. 59. No. 46.*

⁸ Linczeg János 300 frt. kölcsönt vesz fel az újjáépítésre. Az egyik szomszéd a kormányzó, a másik a „közönséges ispotályház”. *Gr. Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár, kolozsvári csomó, Fasc. 59. No. 58.*

⁹ *Gróf Bánffy-család levéltára. I. Nemz. levéltár, kolozsvári csomó, Fasc. 59. No. 57. és u. o. Fasc. 59. No. 77.*

¹⁰ 1800 forintért vette, majd 1200 forintért vásárolta vissza. *Gr. Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár, kolozsvári csomó. Régi jz. Fasc. 59. No. 71.*

¹¹ Eperjesi László és fia, István, 2100 forintért adták el a házat, amely a piactól egész a későbbi Bólyai-utcaig terjedt. A piaci front szélessége 5 7/16, a sikátor felőli széle 4 3/4, hossza pedig 34 öl volt. *Gr. Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár, kolozsvári csomó. r. j. Fasc. 59. No. 66.*

¹² Mátéffy Borbély Ferenc tulajdona. L. a fentebbi okmányt. E ház helyén ma a Központi Szálloda áll.

¹³ Hogy az ispotály-ház telke is beletartozik-e a mai palota telkébe, világosan nem látjuk. A későbbi okmányokból nyilvánvaló lesz, hogy Bánffykék egyik szomszédja a 70-es években „Venicei Uram” volt. Tehát az a Venicei Sándor nevű aranyműves, aki 1750-ben és 1762-ben a kolozsvári aranyműves

Rajzaink, egykorú metszeteink a mai palotát megelőző házakról nincsenek s így nem tudjuk, hogy az egykori Bánffy-ház mekkora terjedelmű volt s mikor folyt itt építkezés vagy reparáció.¹⁴ Későbbi forrásainkból azonban kiviláglik, hogy a mai palota telkén házak állottak, amelyek alapjuktól fogva elbontattak s köveik az új ház alapzatába kerültek.¹⁵

Az ezen a telken épült mai palota egész építéstörténete kiviláglik abból a levelezésből, amelyet az Erdélyi Múzeum Gróf Bánffy-levéltára őriz. Ezeket a leveleket Márgai Ferenc uradalmi inspektor (azaz jószágigazgató) intézte évek hosszú során át Bánffy György grófhhoz, aki, mint a főkormányzék tanácsosa, Szebenben, majd a bécsi kancellárián tartózkodott.¹⁶ E levelezés nyomára Kelemen Lajos vezetett bennünket. A ház építésének történetére több adatot a Bánffy család levéltára nem nyújt, a gubernátor atyjának, Bánffy Dénes grófnak, egynéhány idevonatkozó levelén kívül.¹⁷ A gróf válasza, a contractus, a számadások, az eredeti tervek, az alaprajz nem kerültek elő máshonnan sem. Mindezeknek valószínűleg nyoma veszett, hacsak idegen levéltárak mélyén nem lappang valami idevonatkozó okmány. Gazdasági természetű okmányunk csupán a faragott kövek specificatiója, amely azonban különösebb érdekléssel nem bír számunkra.¹⁸ Márgai levelei azonban önmagukban is elégségesek az építéstörténet rekonstruálására, s ami a legfontosabb, az építő személyének meghatározására.

Márgai Ferenc leveleiben számtalanszor fordul elő az „architector“: bizonyos „Pláumán uram“ neve. Ez a „Pláumán“, mint Bánffy számadásainak intézője, Gillyén János secretarius, leveleiből kiviláglik,

céh jegyzője volt (Jakab: *Kolozsvár tört.* III. 266. l.) és 1774-ben hites szenátor (u. o. 268. l.). Hogy ő vette volna meg az Ispotály-házat, nem tudjuk. Az Ispotály-ház túlnani szomszédja mindenesetre Vissovatius András aranyműves volt, (említi Jakab, id. m. 267. és 410. ll.), aki 1778-ban céhmester. A Vissovathi-telek később a Gyergyai-családé lett, akik szintén aranyművesek voltak (l. Jakab, III. 267. l.). Még egy. Bánffy-házra vonatkozó okmány került kezünkbe, amely 1765-ből kelt s amely Bánffy Farkas bárónak a piac-soron álló házára vonatkozik: „... egy felől groff Rhédei Józsefné asszony ó Naga, más felől pedig városi Civis és Arany mives Visovathi András ó Kelmé szomszédóságok között.“ Az okirat ezen — emeletes — háznak reparációjáról szól. („A Kolozsvári Háznak reparatiojára minémü munkát tett légyen a pallér, minémüt kelleték még tennie... arról való adtestatum de Ao 1765.“ Aláírva: Kolosvár, die 14a Aprilis Ao 1765. Almási Török András mpa PH. és Leszfalvi Isaak Sándor mpa PH. *Erdélyi Múzeum, Gr. Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár.*) Mivel Bánffy Farkas († 1794) a grófi ágtól messze esett, nyilvánvaló, hogy itt csak egy más házról lehet szó, amely a Vissovathi-háztól délre, a mai Szentegyház-utca torkolatának helyén állhatott. Erre a kérdésre teljes világot vetni a további kutatás feladata.

¹⁴ Valószínűnek tartjuk, hogy semmi jelentősebb vagy nagyobb szabású építkezés nem volt, mert arról nem hallgatna a Bánffy-levéltár.

¹⁵ Márgai Ferenc Kolozsvárt, 1774 jún. 11-én kelt levele Bánffy György grófhhoz. *Gr. Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár.*

¹⁶ *Gróf Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár.*

¹⁷ L. a 34. és 35. jegyzeteket.

¹⁸ „Az Kolozsvárt kezdet épülethez kívántató faragott kövek s azok ára specificatiója, Summa Rf. 8893. xr. 30.“ Egy ív három oldalán kelet és aláírás nélkül. *Gr. Bánffy-család levéltára. I. Nemzetségi levéltár. Fasc. 59. No. 93.*

helyesen „*Blauman*“-nak nevezetett.¹⁹ E név a művészettörténeti kutatás előtt mindeddig teljesen ismeretlen. Életének, működésének feltárása, mint művei tanúsítják, cseppet sem megvetendő feladat számunkra. A nagyszebeni levéltári adatok nyomán kerek képet rajzolhatunk a mester életéről.²⁰

Johann Eberhard Blaumann 1733-ban született Böblingenben (Württemberg), mint Georg Dietrich Blaumann kereskedő fia.²¹ Erdélybe vándorolva Nagyszebenbe telepszik meg, s mint „*Maurer und Steinhauer*“ polgárjogot nyer a magisztrátus 1756 nov. 13-i határozata értelmében; 15 forintot fizet taxaképen.²² Másnap már meg is házasodik: az evangélikus lelkésznek, Conrad Danielnek, leányát, Anna Máriát, vezeti oltár elé.²³ Életviszonyai azonban nem a legkedvezőbbek. 1769 elején felségfolyamodványt intéz Mária Teréziához, amelyben előadja, hogy a szobrászművészet terén oly kevés munkája akad, amelyből képtelen megélni és kénytelen kivándorolni, ha csak nem reméli, hogy az építőművészetben való ismeretei révén nem tud szolgálatba állani. Különösen sokat foglalkozott az architektúrával és mellékel olyan terveket is, amelyek szerint Szebenben néhány házat lehetne építeni. Kéri tehát, hogy, mint „*Provinzialbaumeister*“-t alkalmazzák Szebenben némi fizetéssel.²⁴

Ennek a kérvénynek nyomán a főkormányszék jóállást kér a városi tanácstól. A magisztrátus véleménye kedvezőtlen Blaumannra nézve. Az 1769 február 25-i határozat kimondja: „*Da in hiesiger Stadt wenige Publique Gebäude sind, so hält man es nicht für notwendig einen solchen Baumeister zu konstituieren.*“²⁵ E határozat azonban Blaumannt nem kedvetlenülítette el. Pártfogókat keresett s valószínűleg ekkortájt jut kapcsolatba Bánffy Györggyel, (aki ekkor a Gubernium tanácsosa volt), mert 1770 március 26-án a szebeni tanács elhatározozta: mivel a köfaragó Blaumannt magas helyről mint egyes építőmestert ajánlják, évi 150 forint fizetéssel városi építőmesternek alkalmaztatik. Egyben köteletségévé teszik: 1. valamennyi nyilvános épületre, úgymint a Vöröstoronyra, templomra, iskolákra, kútakra, vízvezetékekre, utca- és útkövezésekre való felvigyázást, a felállítandó városi épületek tervezését és költségvetés-készítést; 2. a „*Bauhülfsfundo*“-ból felveendő pénzeknek megfelelő célra való gazdaságos és lelkiismeretes fordítását;

¹⁹ Gillyén János secretarius levelei Bánffy György grófhhoz: Kolozsvárt, 1780 szept. 27.; 1780 szept. 30.; 1780 okt. 6.; Nagyszeben, 1781 szept. 22. (Bécsbe); Szászcsanád, 1782 ápr. 17.; Kvárt, 1782 máj. 4. *Gróf Bánffy-család levéltára. I. Nemzeti levéltár.*

²⁰ Dr. Julius Bielz úrnak, a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum őrének, 1933 okt. 10-én kelt nagybecsű levélbeli közlései.

²¹ *Evangelische Kirchengemeinde A. B. in Hermannstadt, Trau-matrikel 1756.*

²² *Sächsisches Nationalarchiv. Hermannstadt, Protocollum Civium Cibi-niensium.*

²³ L. a 21. jegyzetet.

²⁴ *Sächsisches Nationalarchiv, Hermannstadt, Magistrats Akt Nr. 79/1769.*

²⁵ U. o. *Magistrats Protokoll 1779. S. 393.*

3. a házösszeírásoknál való segédkezést és felmérési munkálatokat.²⁶ Blaumann élete így egyelőre nyugodt révbe jut, sőt 1772 március 12-én mint „Stadtbaumeister und Bildhauer“ a tanácstól egy márvány- vagy kőcsiszolda felállítási engedélyét kéri.²⁷ Hogy ez megvalósult-e, nem tudjuk. Ez év június 8-án gyász éri Blaumannt; felesége meghal.²⁸ Ugyanezen év augusztus 29-én Mária Terézia városi építőmesterré nevezi ki évi 200 forint fizetéssel.²⁹ December 14-én pedig tagja lesz a Posta-utcai „Verbesserungskommission“-nak, mint útbiztos.³⁰

Ezidőtájt kapcsolódik össze a már biztos révbe jutott Blaumann élettörténete a kolozsvári Bánffy-palota építésével. Bánffy György képzeletét sokat foglalkoztatta egy fényes kolozsvári ház s ennek megvalósítását a legkiválóbb szebeni mesterre, a városi építészre, bízhatta csak, az ő pártfogoltjára, aki, mint látjuk, nem pallérsorból emelkedett ki, hanem mint szobrász inkább a művészet, mint a technika szolgálatában állott. Ebből az időből keletkezik az első levéltári nyom a palotára vonatkozólag. Márgai 1773 október 22-én kelt levelében a téglavetőkkel való alkuról ír, s följegyzi, hogy a következő tavasszal 100.000 téglát fog vettetni. A régi ház elbontásához szükséges „... kőhányó Rudakat, Pöröllyeket s kellett csákányokat meg csináltatván, az után (ha ugyan determináltatik az építés) a köveket hanyatván...“³¹

Blaumann azonban most Szebenben van elfoglalva. A magisztrátus ez év november 6-án megbízást ad neki a térparancsnoki szállás alaprajzának megrajzolására és a reparációkra való felügyeletre.³² Valószínűleg ezért „... a Szebeni Pallér, mindeddig nem érkezék...“ — írja Márgai december 28-án — „... kinek erre jövetele már tudva van Mltgs Gróff Uram Eő Excellja előtt...“³³

Blaumann megérkezik Kolozsvárra és a palota terveit bemutatja Bánffy Dénes grófnak, aki 1774 január 6-án heves, szemrehányó levelet intézett fiához. A levél igen érdekes fényt vet György gróf és Blaumann koncepciójára. „Nem kevésbé szomorodtam vala meg“ — írja Dénes gróf — „a midőn az ide való ujj épületnek delineatióját megtekintvén, nagy illetlenségeket tapasztaltam benne, a melyek is ha a te parancsolatodból estenek és reám oly kevés gondod volt és oly contentim ordináltad, hogy hátul az udvarba csináljanak nékem is helyet, a hová magamat megvonhassam, ez ha így esett, elég dicséretes actus tölled és ha így volt és így akartad, magadnak maradhatsz, magadnak tarthatod az egész épületet, mert én így nem fogom koptatni... Ez az architector látom mindenekben altum sapit. Én megmondám uéki, hogy rollunk ne gondolkodgyék úgy, mint valami regnans fejedelmekről, mert mi csak particularis cavallérok vagyunk s ugyan azért ne valami

²⁶ U. o. *Magistrats Protokoll 1770. S. 170.*

²⁷ U. o. *Magistrats Protokoll 1772.*

²⁸ *Evangelische Kirchengemeinde, Hermannstadt, Todes-Matrikel 1772.*

²⁹ *Sächsisches Nationalarchiv, Hermannstadt, Magistrats Protokoll 1772.*

³⁰ U. o.

³¹ Kelt 1773 október 22-én, Szászcsanádon.

³² *Sächsisches Nationalarchiv, Hermannstadt, Magistrats Protokoll 1773.*

³³ Márgai Ferenc Bonczhidán, 1773 december 28-án kelt levele Bánffy György grófhhoz.

Johann Eberhard Blaumann: A kolozsvári Bánffy-palota.

(Veress F. felvétele a múlt század 60-as éveiben.)

költséges épületről gondolkozzék, hanem hogy állandó, rendes proportióju és kívülről is szép szimmetriájú épületet tegyen fel, — e mellett pedig oeconomizáljon is a költségek körül. Már megvállik, mit csinál, mivel azt mondá, hogy itt nem lévén helye, nem csinálhatta ki a planumot, hanem Szebenbe fogja Néked kidolgozván, által adni.³⁴

György gróf alighanem elejtette a tervnek az atyjára sérelmes fel-fogását, mert január 26-án már némileg megbékélve írja Bánffy Dénes: „A kolozsvári házunkhoz aligha a szegelet házat is meg em ejthetem, a mely is osztán az egész épületet nagyon meg fogja szépíteni. Az excusatiódba nem kételkedem, de minthogy a pallér csak maga fejtől nem cselekedte a planumot, azért csak jó lessz, ha végire hajtom, hogy ki volt az az okos ember, aki köztünk ilyen separatiót gondolt volt ki.“³⁵

A családi nézeteltérések elsímultával kezdetét vette az építkezés. 1774 júniusában a munka már nagyban folyik, Blaumann Kolozsvárott van. „A már kiásott fundamentum sánczokat ki rakatván kö Fallal, az után kezdené az Uttza felől való frontispicium kö falt...“ Az alapot a talaj légysága miatt három öl mélyre kellett beásni „úgy hogy, ami Kö a régi épületekből ki jöt, igen kevés maradt meg“. Már ekkor kezdődnek Blaumann konfliktusai Márgaival, természetesen pénzügyek miatt „Pláumán Uram ismét Pénzt Sollicitál“ — az inspektornak állandó küzdelmet kell folytatnia Blaumannal, akinek semmi pénz nem elég. A kőművesek elszámolásával állandóan bajok vannak, Szebenben a gróftól kér pénzt, Kolozsvárt kölcsönöket vesz fel, „... as-securárván eő Kglme, a miota a Riszt (tervet) kezdette dolgozni, mind Ngod szolgálatjában vagyon... a mellett Szebenbe vólt utazásira...“ is sok pénze elment.³⁶

Blaumannt hivatása Szebenhez köti, de a kolozsvári munkát jobban ambicionálja. Mecénása művészi megbízása jobban érdekli, mint a szebeni útbiztosság. Júliusban 11 kőművessel dolgoztat a mester. Az építőanyagokban azonban hiány mutatkozik s ezért lassan halad a munka.³⁷ A szebeni magisztrátus sincs elragadtatva Blaumann állandó távollététől. 1775 január 30-án a tanácsülés azt véleményezi, hogy a városi építőmesteri állás szüntettessék meg, mivel Blaumann szolgálatai nélkülözhetők.³⁸ Blaumannt, úgy látszik, a dolog nem nagyon izgatja, mert Kolozsvárt dolgozik. Szeptemberben „a kezdet Épület negyed Részre már annyira készült, hogy felljebb egy hét mulva lehet a Fedelet rárakni...“ Kezdődnek az áccsal való tárgyalások is.³⁹ A szebeni magisztrátus azonban nem akar a dolgok illetén menetébe beleszólni. Az 1776 január 3-i ülésében elhatározza, hogy a főkormány-

³⁴ Bánffy Dénes gróf Kolozsvárt, 1774 jan. 6-án kelt levele Bánffy György grófhhoz Nagyszebenbe. *Gróf Bánffy-család levéltára. II. Rokonságok. I. koffer, 30. Fasc.*

³⁵ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1774 jan. 26. *Ugyanott.*

³⁶ Márgai Ferenc Kolozsvárt, 1774 június 11-én kelt levele Bánffy György grófhhoz.

³⁷ Ugyanő ugyanahhoz; Bonczhida, 1774 július 22.

³⁸ *Sächsisches Nationalarchiv, Mag. Protokoll 1775, Sitzung vom 30. I.*

³⁹ Márgai Ferenc Kolozsvárt, 1775 szept. 23-án kelt levele Bánffy György grófhhoz.

székhez fordul s kéri, hogy Blaumannt kötelességmulasztása miatt rója meg, mert a „Stadthanné“-nél folyó nyilvános és magánépítkezéseknél nincs jelen és ismételten elhagyja a várost, mielőtt jelentené.⁴⁰ Ugyanezen ügy foglalkoztatja a március 30-i tanácsülést is. Újra felírnak a főkormánysszékhez, hogy vonja meg Blaumann fizetését és más használhatóbb személyt alkalmazzanak, mivel a Stadthanne jelentése szerint a „Stadthanneamt“-nál, noha az építkezés felügyeletére kirendeltetett, egyszersem jelentkezett, „... und seiner eigenen Geschäfte wegen in Klausenburg sei, allwo sich derselbe bis dato mehreremale wochen- und monatelang aufgehalten habe...“⁴¹

Kolozsvárt viszont a szebeni tartozkodást nehezményezik. Júliusban az egyik szomszéd ház, a „Veniczei Uram“-é, beomlással fenyeget. „Ha egyszer szükség vala, most kellene Architector Uramnak itten lenni“. A „Vice pallér“, Blaumann helyettese, állandó tanácskozásokat folytat Márgaival, hogyan lehetne elejét venni a beomlásnak. Az építkezés halad, a hátulso tractus kapuja már boltozva van, a falak is kijöttek a földből, s „ha a kapu nullást a Delineatio szerént meg nyerhettyük“, az építkezés gyorsabban fog haladni.⁴²

Augusztusban a városi tanács beleegyezik a kapufelállításba. A Veniczei-ház felőli kőfalat egyengetik; várják Blaumannt.⁴³ A szomszéd ház omlása mindjobban fenyeget s Márgai panaszodik a grófnak, hogy mily jó volna, ha „Pláumán Uram ide jöne, most volna egyszer szükség, minthogy ezzel a nagy fejű V Pallérral nehezen tractálhatók...“ Igaz, hogy a „Kő falak rakását a Vicepallér aligha jobban nem érti, mint az Architector“. Az építkezés, ha nehezen is, de halad, a kapu felállítása a százférfiak határozatától függ.⁴⁴ Az anyagi helyzet sem valami kedvező. A proventus kevés, augusztus derekán a homlokzaton dolgoznak.⁴⁵ Mindamellett az építkezés megszakadása fenyeget. Blaumann augusztus végén Kolozsvárra érkezik és természetesen rögtön pénzt kér. „Ügy reménylem, nagyobb része az Épületnek az őssen fedél alá megyen...“ Cserépről és épületfákról kell novemberben gondoskodni.⁴⁶

A szebeni tanács azonban megelégteli Blaumann kétlakiságát. Ez évi november 9-i ülésében kimondja, hogy mivel Blaumann építész állandóan más urak szolgálatában dolgozik és legtöbb idejét idegen helyen tölti, kétszáz forint fizetését megvonja és hivatalát felfüggeszti.⁴⁷ Ettől az időponttól kezdve a levéltári nyomok mitsem tudnak Szeben városának Blaumannal való kapcsolatairól. A Bánffy-palota így fordulópontot jelent a mester életében. A szebeni hivatalt, amelyért pedig annyit küzdött, veszni hagyja Bánffy György kedvéért. Ettől kezdve haláláig

⁴⁰ *Sächs. National-Arch. Mag. Protokoll 1776. Bd. I. S. 20.*

⁴¹ *U. o. Mag. Prot. 1776. Bd. I. S. 371.*

⁴² Márgai Ferenc Kolozsvárt, 1776 július 30-án kelt levele Bánffy György grófhoz.

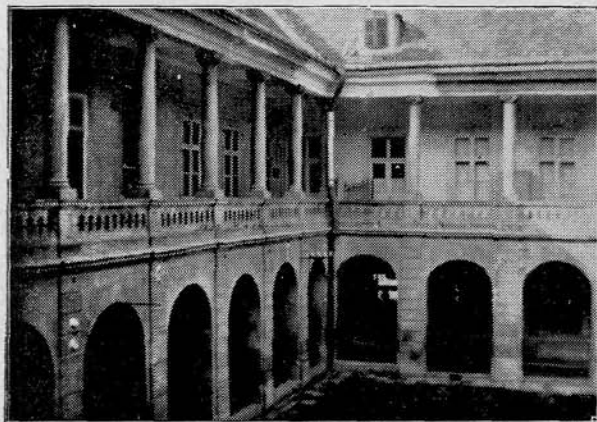
⁴³ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1776 augusztus 3-án.

⁴⁴ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1776 augusztus 7-én.

⁴⁵ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1776 aug. 21.

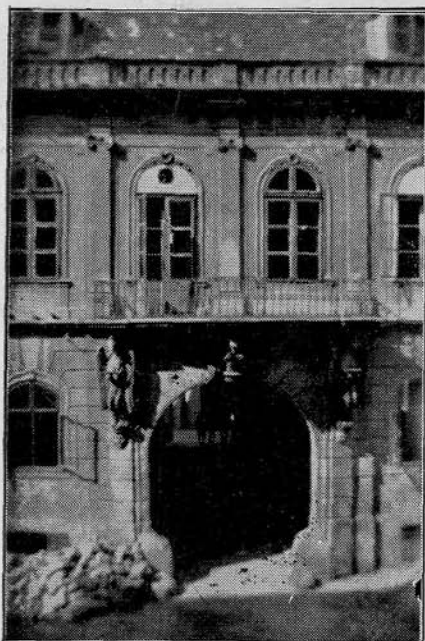
⁴⁶ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1776 aug. 30. és nov. 4.

⁴⁷ *Sächs. Nat. Arch. Mag. Akt., Nr. 1148a vom 9 Novemb. 1776.*

Johann Eberhard Blaumann: A kolozsvári Bánffy-palota udvara.

(Szerző felvétele.)

Johann Eberhard Blaumann:
A kolozsvári Bánffy-palota hátsó
homlokzatának részlete.

(Szerző felvétele.)

Johann Eberhard Blaumann:
A bonyhádai gróf Bánffy-kastély
udvari homlokzatának erkélyes
portáléja.

(Szerző felvétele.)

Bánffy György szolgálatában áll, aki méltányolni tudta művészi tehetségét, melynek komoly versenytársa ezidőtájt nem akadt Kolozsvárott.

Forrásaink csak 1778 szeptemberében szólalnak meg újra. Blaumann a homlokzat párkányköveihez készül; a folyosó boltozatai félig készek, az ajtó- és ablakrácsokról is folyik a tárgyalás a lakatosokkal.⁴⁸ Novemberben a hátsó tractus kéményeit teszik föl. Blaumann tele van panasszal, az építkezés menete nagyon lassú.⁴⁹ 1779 májusában panaszkodik Märgai: „engemet a Lakatosok, Asztalos, Ács, Pallér, Rézmíves, Téglavető szüntelen ostromlanak pénzért...“ A kéményeken dolgoznak, Blaumann Szebenbe készül.⁵⁰ Júniusban a „stukatura gerendákra kerül sor és főhomlokzat padlásablakaira“.⁵¹

1780 szeptemberében „már kezd valamit mutatni az Épület“. A homlokzati álltány részfelele kész, a tető-párkány szélére Blaumann 4 vázát akar és „item három apró gyermek Figurákat“. Árdifferenciákról folyik a tárgyalás.⁵² A faragott kövek körül állandó a civakodás Blaumann és Hartmann, a kőfaragó, között. Ez is hátráltatja a számadás megküldését, melyet a gróf, úgy látszik, sürget, mert Gillyén és Märgai éjjel-nappal azon dolgoznak. Blaumann féltékeny Hartmannra s folyik a vita a homlokzat figuráiról.⁵³ „Pláumán Uramat már jó ideje kérem az áltánra kellető vázák vagy a Khinderek formáját, valami papirosra delineálja, hogy küldhessem el Ngodnak...“⁵⁴ Négy öl körül tervezik a figurák magasságát, amelyeket Blaumannak kell megrajzolnia s nyilván ő maga is (vagy talán Hartmann) vitelezi ki, kőben.⁵⁵ Decemberben a mester újra elutazik.⁵⁶

Az 1781. év kezdete is tele van nehézségekkel. Pénzt követel minden mesterember.⁵⁷ Blaumann a stukaturán dolgozik, Hartmann a faragott köveken, a folyosó párkányzatain.⁵⁸ Májusban már készen van a stukatura és Blaumann útrakél.⁵⁹ Kezdek „a nagy grádics allyát“ boltozni.⁶⁰ A faragott kövek hiánya meg-megakasztja a munkát.⁶¹ Júniusra azonban a folyosó fele ki van párkányozva és a lépcsőház is halad. „Valójában nehezen visszük az itteni s Bonczhidán folytató építést, itten egy, Bonczhidán kétrendbeli architektus folytatván munkáját...“⁶²

⁴⁸ Märgai Ferenc Kolozsvárt, 1778 szeptember 16-án kelt levele Bánffy György grófhhoz.

⁴⁹ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1778 november 25-én.

⁵⁰ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1779 május 5.

⁵¹ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1779 június 9.

⁵² Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1780 szeptember 30.

⁵³ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1780 október 6.; valamint Gillyén János levelei Bánffy György grófhhoz Kolozsvárt, 1780 szept. 27., szept. 30., október 6., október 7.

⁵⁴ Märgai F. Kolozsvárt, 1780 okt. 7-én kelt levele Bánffy György grófhhoz.

⁵⁵ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1780 október 16.

⁵⁶ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1780 december 5.

⁵⁷ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1781 február 3.

⁵⁸ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1781 április 14. és április 17.

⁵⁹ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1781 május 12.

⁶⁰ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1781 május 24.

⁶¹ Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1781 május 26.

⁶² Ugyanó ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1781 június 27.

A gyönyörű bonczhidai kastély, melynek építéstörténete külön monográfiát kíván, reparációi nagyban folynak s a kétfelé való munka, a nyersanyag és a pénz miatt támadt húzavonákkal erősen hátráltatja az immár nyolcadik éve folyó építkezést. A csatornázás gyatrasága miatt a víz kezd átszűrődni a boltozáson.⁶³ Decemberben a bonczhidai munkálatok vesznek nagy lendületet, Hartmann és Blaumann erősen be vannak fogva.⁶⁴ A szebeni mester, kinek eredeti mestersége a kőfaragás volt, minduntalan beleelegyedik Hartmann munkáiba, aki Lyka Károly véleménye szerint egy kolozsvári kőfaragó-dinasztia őse lehet; leszármazottjai a XIX. század közepén dolgoznak itt.⁶⁵

Az 1782. évi munka is nehezen indul. A rossz csatornázás miatt a nedvesség átszivárgása veszélyezteti az építkezést. Pénz nincs.⁶⁶ Már-gai hiába ír Bécsbe az akkor már alkancellár Bánffy Györgynek. Blaumann másfelé jár, idegenben dolgozik, hiába várják Kolozsvárra.⁶⁷ Áprilisban a felmérések és a pádimentumozások folynak (ezeket egy Ruster nevű asztalos végzi.)⁶⁸ Júniusban jön Blaumann és „sollicitálja a Pénzt”.⁶⁹ A folyosóra való köoszlopokból 31-et már felállított, van hátra még négy hasonló. „Pláumán szüntelen vexállja szegény Harthmann”. Az ablakkövek felrakása folyik;⁷⁰ szeptemberre „a két rend oldal házok minden részben már készen vadnak,” készülnek a zöld kemencék.⁷¹ Blaumann a bonczhidai reparációkkal van elfoglalva, ahol az „áltán tavaszra marad”.⁷² Októberben már állnak Kolozsvárt az összes oszlopok; az ablakok párkánykövein és a zsalugátereken folyik a munka, bár „tavaszra is, látom, marad”.⁷³ Novemberben a kőműves-munkák már vége felé közelednek, „... Pláumán Úr Kolozsvári munkájának kevéssé hítja”.⁷⁴

1783 első fele a csatornázás gyatrasága miatt a romlások reparálásával telik el s az ezzel kapcsolatos anyagi bajokkal, amelyek nagyban hátráltatják a palota befejezését.⁷⁵ A nyáron sem igen dolgozik Blaumann. A Bánffy-építkezések súlypontja Bonczhidára tevődik át, ahol a kastély reparációi, az új virágház (amely a nyáron elkészült), s az

⁶³ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1781 június 30.

⁶⁴ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1781 december 26. (Bécsbe).

⁶⁵ Nagybecsű levélbeli közlése utal Girókuti 1859-i Erdélyi Naptárára (Kolozsvár, 1858. p. 226.), amely Hartmann József és Hartmann Sándor nevű kőfaragókról emlékezik meg.

⁶⁶ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1782 március 4.

⁶⁷ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán 1782 március 28. és április 6.

⁶⁸ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1782 április 15.

⁶⁹ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1782 június 12.

⁷⁰ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1782 július 10. (A külteten: „De exolutione Architecti Plaumann”) és Kolozsvárt, 1782 augusztus 1.

⁷¹ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhida, 1782 szeptember 21.

⁷² Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhida, 1782 szeptember 21. és november 22.

⁷³ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1782 október 12.

⁷⁴ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1782 november 22.

⁷⁵ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1783 január 10., Kolozsvárt, március 19., Bonczhidán, április 18., május 11. (Horinberger rézművest említ, aki nyilván azonos azzal a Honigberger Márton nevű rézművessel, aki 1762 és 1765 között a kolozsvári rézműves céh mestere volt. Említi Jakab, id. m. III. 278—279. ll.)

Johann Eberhard Blaumann: A kolozsvári
volt minorita-templom homlokzata.

(Fotofilm Kolozsvár, felvétele.)

udvarra nyíló áltány faragott kövei veszik igénybe a mesterembereket.⁷⁶ Novemberben még mindig nincs kész az erkély és Kolozsvárt is áll a munka.⁷⁷ Blaumannt más feladatok is foglalkoztatják. Ezidőtájt nyilván ő a legkeresettebb építőmester, hiszen, „... e nyáron pedig csak azért Lakot itten, hogy a *Tisztelendő P. Minoriták tornyát dolgoztatta*“.⁷⁸ Márgainak ezen híradása Blaumannak újabb művet tulajdonít.

Az üggyel-bajjal felépült minorita-templomot, melynek története külön tanulmányra érdemes, 1779 szeptember 24-én szerencsétlenség érte; a rosszul felépített torony beomlott s az egész homlokzatot tönkretette.⁷⁹ Hosszas instanciázások után⁸⁰ Mária Terézia 1780 április 8-án 7000 forintot adományozott az újjáépítésre, de kikötötte, a főkormány-széknek vigyáznia kell, hogy az új tornyot hozzáértő ember építse.⁸¹ A homlokzaton levő chronosticon⁸² ugyan 1782-t jelez az újjáépítés dátumának, de fentebbi adataink az ellenkezőjét bizonyítják. Márgai még 1784 május 15-én írja, hogy a „Minoriták tornya építése meg akadt eő Kglme (Blaumann) pg ebbéli fáradozásának Bérít fel vette vala előre s ismét többet nem reméni“.⁸³

A mester állhatatlan, megegyezéseket be nem tartó természete az oka, hogy 1784 februárjában Bánffy Farkas a forrásainkból ki nem vehető bizonyos változtatások végett egy új pallért ajánl, „aki egy értelmes, jó ember“. A *Delineatio* elkészül, de kivitelre aligha kerül a sor. Márgai legalább is ajánlja a grófnak, „hogy azon Házak maradnának in Statu“.⁸⁴ A tavasz Blaumann hiába várásával telik el, ki újólag másfelé jár.⁸⁵ Addig asztalos, lakatos munkák folynak.⁸⁶ Szeptemberben újra jó Blaumann s „most szorgalmas“. Nyilván ekkor készül el a bonczhidai erkély, melynek inskripcióján 1784 a dátum. Most már befejezési lendületet vesz a munka. Rézműves, asztalos, lakatos, üveges dolgoznak, a kemencéket is felállítják s egyes lakosztályok bérbeadásáról is szó van.⁸⁷ Októberben „Pláumán Úr már végezte dolgát“, készül a computus, mikor is a mesternek sok követelése van az évek óta húzódó munka miatt.⁸⁸

⁷⁶ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1783 június 12., aug. 22., szept. 22.

⁷⁷ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1783 nov. 10., Kolozsvárt, 1783 nov. 16.

⁷⁸ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1783 november 16.

⁷⁹ Irodalma: Kelemen Lajos: *A kolozsvári Minorita templom és rendház*. Pásztortűz, 1924. 47. és 48. l. (fényképekkel), és ugyanő Vásárhelyi Miklós pseudonim alatt: *A kolozsvári minorita-templom és síremlékei*. Pásztortűz, 1926. XII. évf. 536–538. ll.

⁸⁰ Forrásaink: *Magy. kir. Országos Levéltár*, Erd. kanc. oszt. 1779. évi 1513., 1780. évi 62., 187., 298., 444., 577. sz.

⁸¹ *Magy. kir. Országos Levéltár*, Erd. kanc. oszt. 1780. évi 444. sz. A felség sajátkezü resolútiójával.

⁸² Közli Kelemen Lajos, op. cit. p. 47.

⁸³ Márgai Ferenc Kolozsvárt, 1784 május 15-én kelt levele Bánffy György grófhoz.

⁸⁴ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1784 február 27.

⁸⁵ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1784 április 30., május 5., május 15.

⁸⁶ Ugyanő ugyanahhoz, Bonczhidán, 1784 szeptember 8.

⁸⁷ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1784 október 16.

⁸⁸ Ugyanő ugyanahhoz, Kolozsvárt, 1784 október 22.

1785 tavaszán már készen áll a palota. Berendezési és símitási munkálatai folynak. Májusban a kemencék kerülnek sorra,⁸⁹ a szobákat ősszel már lakják.⁹⁰ 1786 nyarán Szebenből érkeznek a függő gyertyatartók,⁹¹ más részüket viszont, a legszebbeket, Bonczhidáról hozzák át.⁹² Immár készen áll a Bánffy-ház, de Blaumann már nem él. 1786 február 5-én hal meg a zaklatott életű mester, ötvenhárom éves korában, Nagyszebenben.⁹³ Éder József, a kiváló szebeni történetíró, Bánffy György barátja, szomoruan tudatja a gróffal a gyászhiért. „War sie ein geschickter Mann...“⁹⁴ Blaumann halott, de életének főműve áll s fedelmi élet, pompás udvartartás színhelye lett a palota. Megkapóan rajzolja a gubernátornak és nejének, Palm Józsefa grófnőnek, s az alkotó XVIII. századnak fényes életét Jósika Miklós báró.⁹⁵ A kormányzó udvartartása a házba gyűjti Erdély arisztokráciáját s a palota ettől kezdve az új Kolozsvár legszebb díszé, Erdély fókuszusa.⁹⁶

*

Lássuk azonban magát a palotát.

Az egyemeletes Bánffy-ház négyzetes épülettömbjének 48.20 m. széles főhomlokzata a Főtér keleti során nyugatra néz. 66 méteres oldalfalai a szomszédos házakkal vannak egybeépítve, hátsó homlokzata azonban szabadon áll és egy hátsó udvarra néz. Az épülettömb közepén 26.40 m² méretű négyzetes udvar. A palota alaprajza egy jól megkomponált, zárt és kellemesen elrendezett tömegmegoldás benyomását teszi ránk, melynek első és hátsó tractusa az oldalsóknál jóval szélesebb (20.45 m., 11 méterrel szemben). Épp ezért az első és hátsó tractus két-tős teremsorával szemben az oldalsó szárnyak szobái csak egyes sorban futnak körbe. Jól dimenzionált tér- és tömegmegoldását méltóan képviseli a reprezentatív főhomlokzat.

Tizenhat tengelyes frontjának kiemelkedő középhangsúlyát az ívelten kidomborodó, négytengelyes, fedett balkon adja meg, ettől jobbra-

⁸⁹ Ugyanő ugyanahhoz. Bonczhidán, 1785 május 17.

⁹⁰ Ugyanő ugyanahhoz. Bonczhidán, 1785 október 21.

⁹¹ Ugyanő ugyanahhoz. Bonczhidán 1786 július 19.

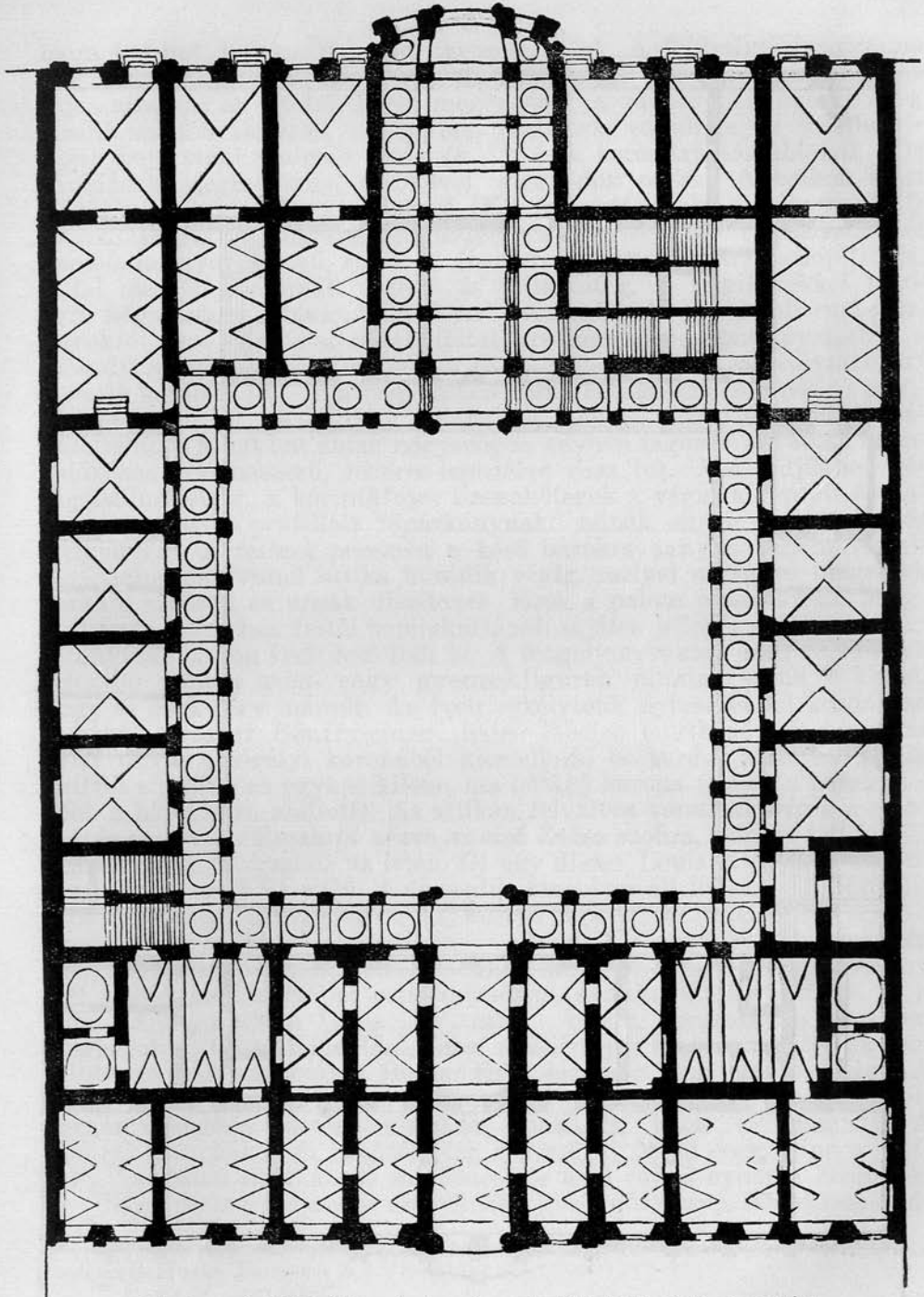
⁹² Ugyanő ugyanahhoz. Kolozsvárt, 1786 július 26.

⁹³ *Evangelische Kirchengemeinde, Hermannstadt, Todten-Matrikel 1786.*

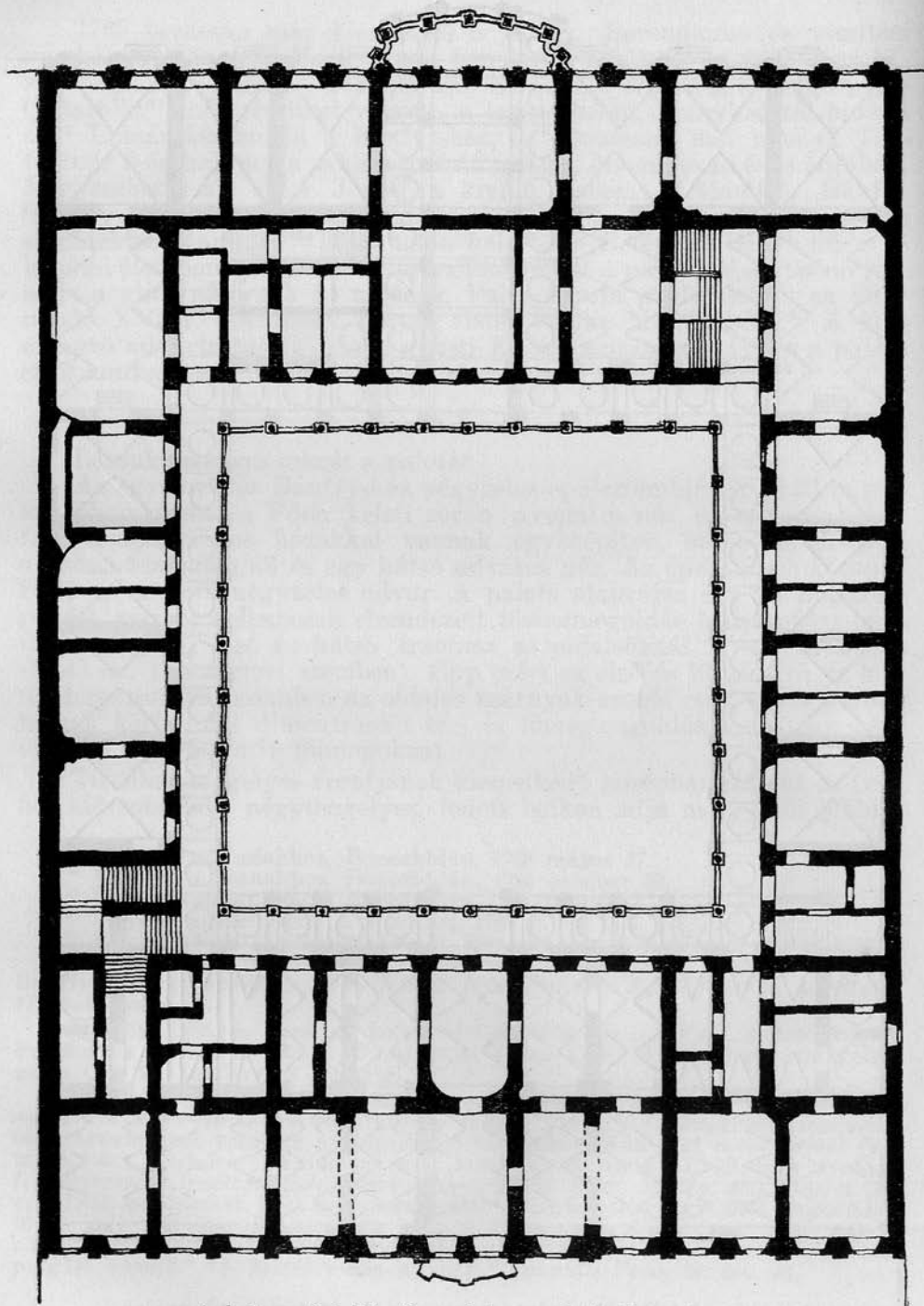
⁹⁴ Eder József Károly Nagyszebenben, 1786 február 25-én kelt levele Bánffy György grófhoz. *Erd. Nemz. Múzeum, Gr. Bánffy-család levéltára, II. Rokonságok.*

⁹⁵ Jósika Miklós báró: *A kolozsvári Bánffy-ház a XVIII. század végén.* Páztortűz, 1924. 129–133. 1. Homlokzati rajza (129. l.) és hátsó erkélyének rajza (132. l.) Dr Hankó Jánostól.

⁹⁶ A Bánffy-család levéltárában természetesen még több, a palota további sorsára s a reparációkra vonatkozó okmány található. Ezek között megemlítésre érdemesnek találjuk a palota 1818 november 16-án kelt becsülevelét (kőműves, ács, asztalos, lakatos, üveges, fazekas, stb. munkák, 12 nagy ívoldal. *I. Nemzeti levéltár, kolozsvári csomó. R. jz. Fasc. 59. No. 93.*). Hasonlóan egy 1822 szeptember 9-én kelt becsülevelét. (*Ugyanott.*) Egy 1822 szeptember 20-án kelt osztálylevél szerint a palota szomszédai ekkor „egy felől guberniális cancellista Csáki Antal, más felől (észak) a kolozsmonostori uradalom polgári házaik.“ (A Mátéffy-ház utóda.) *Ugyanott, Fasc. 59. No. 93.*

A kolozsvári Bánffy-palota rekonstruált földszinti alaprajza.
(Lépték: cca 1:400. Felmérte és rajzolta a szerző.)

A kolozsvári Bánffy-palota emeleti alaprajza.
(Lépték: cca 1:400. Felmérte és rajzolta a szerző.)

balra hat-hat, lizenakötegekkel tagozott ablak. A földszinti frontot ma már eléktelenítik az üzletek és cégtáblák, Jakab nagy monográfiájának rajza azonban az eredeti képet megőrizte.⁹⁷ A sávozott félpillérkötegek között szintén sávozott mezőnyben felváltva vonulnak az üzlethelyiségek bejárataul szolgáló ajtók (k'') és a keresztrácsos ablakok (a); záródásuk szegmentális, zárókövel, szemöldök nélkül. A balkon alatt félköríves záródású nagy középső (K') és a két kisebb oldalkapu (k'') nyílik. Az erkély tetőzetét ballusztorsoros mellvéd fölött emelkedő hét karcsú, hornyolt törzsű, rózsával díszített korinthfejezetes oszlop tartja, a fal mentén kombinált oszlop- és pillérköteg. A félpillérekkel tagozott négy nagy ablak félköríves, szemöldökükben dombormű-dísz. Északról kezdve az első ablak fölött gyermekfej bőségszaruval (b'), a másodikon gyermek delfint tartva (b''), a harmadikon két sólymot tart a puttó kezében (b'''), a negyediken ismét bőségszaru és lapát az attributumok (b'''). Az áltány ablakainak hangsúlyozott dekoratívításával szemben a hat-hat ablak négyszöges, enyhén tagozott kerettel; szemöldökében feszonszerű, füzéres-lepedékes dísz (c). Mellvédjükben végig ballusztorsor, a korinthfejes lizenakötegek a végig kiképzett és nagyon gazdagon profillált főpárkánynak adnak enyhe hullámzást és árnyjátékot. A tetőzet peremén a késő barokkra annyira jellemző szalagfonatos motivumú attika húzódik végig, melyet az egyes tengelyek sarkain szobrok és urnák díszítenek. Ezek a palota plasztikusan hangsúlyozott és egyben festői homlokzatának sajátos jellegét adják meg. Az áltányt homorúan ívelt tető födi be. A tengelysarkokon, mint forrásaink jeleztek, szintén urna- vagy gyermekfigurák állottak volna.⁹⁸ Lehet, hogy ez csak terv maradt. Az ívelt erkélytetőt nyomatékkal koronázza a kőből faragott Bánffy-címer: hátsó lábaira emelkedő két szárnyas griff tartja a királyi koronából kiemelkedő és kardot tartó harmadik griffet s fölötte az egykor kilenc, ma hétágú korona (mivel a palota később a bárói ágra szállott). Az attikán felváltva vonulnak végig a szobrok és az urnák. Északról nézve az első Zeüsz szobra, csípőre tett kézzel támaszkodik fatörzshöz az isten. Őt egy díszes Louis XV. urna követi, majd egy Louis XVI. stílű. A negyedik tengelyen áll, hullámzó redőjű, díszes öltözetben, babérkoszorúval, lanttal Apolló; az ötödik tengelyen a Louis XVI., majd — a hatodikon — a Louis XV. urna. A balkon sarkán marcona arccal, pajzssal, tollas sisakban Mars áll, a másik sarkon csípőre tett kézzel, méltóságteljes contrapostóban, sisakkal Pallas Athéné. Őt a Louis XVI., majd a Louis XV. urna követi, nyomukban kecsesen meghajolva, fején félholddal, lába mellett egy nagyon realiztikusan mintázott vadászkutyával Diana. Ez a legszebb homlokzati szobor. A két — aritmikusan, felcserélve következő — urna után a homlokzat déli sarkán Zeüszhöz hasonló, szakállas, mezitelen isten (Poseidon?). A szobrok és urnák nem jelentéktelen kéz művei. Mind ezek, mind a griffek Blaumann munkái, de mindenesetre az ő rajzai nyomán készültek. Négy díszes, girlandos szemöldökű, ívelt párkányú, lángdíszes pad-

⁹⁷ Jakab Elek: *Kolozsvár története világosító rajzai*. Bp., 1888. Kőre metszette Haske Ferencz. XXVI. tábla.

⁹⁸ L. az 54. jegyzetet.

lásablak helyezkedik el az aránytalanul magas, kettős törésű mansard-tető alsó részén. A tető a homlokzat festőiségéhez és aránylagos könnyedségéhez képest igen nehézkes és komor.⁹⁹

A főhomlokzat eredeti ritmusa tehát:

c - c - c - c - c - c [b' - b'' - b''' - b'''] c - c - c - c - c - c
a - k''' - a - k''' - a - k''' [k' - -K' - k'] k'' - a - k''' - a - k''' - a

Az eredetileg háromosztatú,¹⁰⁰ mély perspektívájú, hevederes és csehboltozású kapualjból balra nyílik a két lépcsőház, az egyik a földszintbe, a másik az emeleti folyosóra vezet. Az udvar külön díszje a palotának — 9×10 tengelyes.¹⁰¹ A földszint árkádos ívsora sávozott pillérekön nyugszik s karsú oszlopsor tartja az emeleti folyosót. A mellvéd szallagfonatos motivumú, a síma törzsű oszlopok négyoldalt fűzérdísszel összefogott ionfejezetesek, a párkány római tagozású. A földszinti folyosó hevederekkel és csehkupolával boltozott, az emeleti síkmennevezetes. Az udvarra nyíló ablakok és ajtók egyszerű keretiek, záródíszükben a Bánffy-griffel. Az udvar-emelet első és hátsó frontján négy-négy középső ablak ki van emelve, félköríves záródásuak, szemöldökükben különböző megoldású, girlanddíszes stukkó buste-ök.

A fiókos-dongaboltozású mély hátsó kapualjon áthaladva, a hátsó udvarra jutunk, ahova a leegyszerűsített, kényelmesebb elosztású hátsó homlokzat néz. Az ablakok száma a homlokzat változatlan szélessége ellenére kevesebb, csak 14 axisos, a középső négy tengely halkán kiemelkedő középrizalítot alkot, melynek tetején szallagfonatos attika húzódik. A sávozott földszintet ugyancsak sávozott, egyes lizenák tagozzák, közeiken levéldíszes, szegmentzáródású ablakok nyílnak (a). Az emeleten széles ionfejezetes félpillérek (a rizalit szélein kötegek). A szárnyak ablakai enyhe koszorúdísszel koronázott négyzetablakok (c'), mellvédjük síma tábla, a rizaliton magas félköríves ablakok, szemöldökükben gazdagabb girland- és virágdísszel. (b'''''). A hátsó frontnak finom, artisztikus hatását csak emeli a nagy kapu fölötti 2 axisos, egyszerű vasrácsos erkély, melynek kidomborodó ívét három, nagy plaszticitással és művészettel faragott, de ma már sajnálatos állapotban levő griffmadár tartja, amelyek a palota kiváló ékességei.

A hátsó front ritmusa:

c' - c' - c' - c' - c' [b'''' - b'''' - b'''' - b'''''] c' - c' - c' - c' - c'
a - a - a - a - a [- a - K - a] a - a - a - a - a

⁹⁹ Eredetileg (L. Jakab id. rajzát) négy nagy kémény állott a tetőn, most ez megváltozott, négy kisebb és két régi nagy emelkedik.

¹⁰⁰ L. a rekonstruált földszinti alaprajzot.

¹⁰¹ Fájdalom, a legújabbán beépített hatalmas moziépület egészen elégtelenti az udvart, a földszinti alaprajzon is tetemesen változtatott, az északi oldalszárnyat át kellett építeni; egyébként is nagyon megviselt állapotban van a palota és alapos renoválásra szorul. Közölt földszinti alaprajzunkon igyekeztünk az eredeti beosztást és boltozatokat feltüntetni. Emeleti alaprajzunk a jelenlegi s csak néhol átalakított alaprajzot adja. Itt említjük meg, hogy a Bólyai-utcára néztek a palota istállói, amelyek a XX. század elején még álltak. Ma bérpalota emelkedik helyükön.

A palota belső architektúrája igen arányos és kényelmes. A földszinti termeket fiókos dongaboltozás fűdi, az emeleti tractusok síkmenyendezeteseek. A főhomlokzati Bánffy-lakosztály egymásbanyiló tág szobáinak mennyezetei gazdag stukkóval vannak díszítve, stílusuk azonban Ferenc József 1887-i látogatásának idejére vall. A fehér ajtók, faburkolatok aranydíszei Louis XVI. stílusúak, a copfba hajló rokokónak alkotásai, jellemző megszelídült rocaille- és feszton-díszekkel. Az álló karosgyertyatartók is a gubernátor korára vallanak. A középső teremben függ a Márgai által említett, Szebenből való gyertyatartó; nyolckaros, gazdagon csipkézett, valóban gyönyörű rokokó-darab. Az ettől balra eső terem csillárja a Bonczhidáról annak idején behozott gyertyatartók egyike (a párja a bonczhidai gróf Bánffy-kastély egyik díszé). Igazi barok nagyszámú, csillogó üvegfüggőivel. A kályhák és egyéb berendezés különböző korból valók.

Ferenc császár és Karolina császárnő 1817-i kolozsvári látogatásának emléke a főhomlokzati erkély két középső ablaka közé emelt feliratos empire-emléktábla. Antik formákban tartott párkányzatú tábla, tetején szárnyas, palmaágas babérkoszorúra támaszkodó s másik kezében harsonát tartó nemtő fekszik. A tölgyfakoszorús posztamensen két keresztbefektetett égő fáklya pihen.¹⁰² A nemtő mintázása nem vall nagy mesterre, esetlen, merev, figurális és sztatikai megoldása kezdetleges. Alkotója eleddig ismeretlen. Alatta kis rézplakett, Ferenc József 1887-i látogatásának emléke.¹⁰³

*

Nem tudjuk, nem ismerjük, kinél tanult Blaumann, tanulmányai-ban melyik nagy mester volt reá hatással. Szobrásznak indult, mint tudjuk, s művei felfogásában inkább festői, elgondolásaiban a plasztika, a fény és árny barok játéka sokkal döntőbb szerepet visz, mint a pusztá architektonikus gondolat. Nyilvánvaló, hogy a barok építőművészet általános elemeit jól ismerte, de ezek nem váltak annyira egyiséggé benne, mint sok más — és egyben önállótlanabb — építészen. A XVIII. század stílusváltozásait nem élte végig következetes egymásutániságban, hanem ezek az időrendben következő mozzanatok sajátos és mégsem összhangtalan módon keverednek eddig ismert alkotásain: a kolozsvári Bánffy-házon, a bonczhidai kastély két erkélyes portáléján és a minorita-templom homlokzatán. Bizonyos, hogy Szebenben, Kolozsvárott s másutt Erdélyben még egynéhány épület az ő alkotása. Blaumann teljes munkásságának feltárása a későbbi kutatás feladata.¹⁰⁴

A Bánffy-házban egy világias, derült hangulatú városi palota lebegett szeme előtt. A tér, a telek kötött volt számára, mintegy bele kel-

¹⁰² Rajzát és feliratát közli Jakab Elek: *Kolozsvár tört. világosító rajzai*, X. tábla.

¹⁰³ Felirata: / I. FERENCZ JÓZSEF Ö FELSÉGE A KIRÁLY / EZEN HÁZBAN LAKOTT 1887 SZEPTEMBER 23—25 / MELY IDŐBEN ENNEK TULAJDONOSA / LOSONCZI BARÓ BÁNFFY GYÖRGY FOGADTA. /

¹⁰⁴ Tanulmányunk már sajtó alatt volt, mikor Dr. Julius Bielz úr a következőket közölte velünk Blaumann szebeni *szobrászi* tevékenységére vonatko-

lett komponálnia a környező házakba a palotát. Ez érzik is a kissé zsúfolt, szűk főhomlokzat s a belső térmegoldás ökonómiáján: minél kevesebb téren minél többet adni. Az uralkodó hangsúlyú, központi elhelyezésű, térbeívelő vonalú erkélypavillon a telivér barok gondolatai, de architektonikus elemeiben már a rokokóhoz hajlik. A karcsú oszlopok, fellazított faltömegek, tág ívelésű ablakok nem az érett barok súlyos, monumentális pompáját, hanem a rokokó világias könnyedségét képviselik. Az alkonyuló XVIII. század bélyege ez, a sávós földszintű, lizenákkal tagozott emeletű homlokzat hagyományai mellett a sok díszítő elem: a ballusztersorok, a párkányzatok sokrétű rajza, jellegzetes német rokokó előadásban. A tető szoboresoportozatai az olasz barok marandandó hagyománya; a görög istenszobrok a kor allegorizáló-mitológiai érdeklődéséről beszélnek. Az attika szallagfonatos díszje már a tereziánus művészet tipikus jegye s mily sajátosan jelképezi a két felváltva ismétlődő Louis XV. és Louis XVI. urna az egymást követő stílnyilatok sajátos keveredését! Az érett barok, a rokokó és a Louis XVI. stílus (amely utóbbi tudvalevőleg a Habsburg-birodalom országaiban sajátos, úgynevezett „copf“ jellegű), alapjában véve egyazon stílus különböző árnyalatai, egészen az új klasszicizmusig s szigorú határvonal csak teoretikusan és kronológiailag vonható. Blaumann elméletileg nem képzett. Így keverten olvasztja magába a különböző hatásokat s előnyben részesíti a plasztikai jelleggel bíró mozzanatokot. Hatással volt reá kétségtelenül Szeben is, a szász késő-gotika, a homlokzati balkon tetőzetének lejtős megfogalmazásában. Az aránytalanul magas, súlyos mansardtető is sajátos ellentmondás a könnyed, fellazított homlokzathoz képest. Ez a jelenség, Bánffy Miklós gróf megfigyelése szerint,¹⁰⁵ az erdélyi barok sajátos vonása. Az aránytalanul magas tetőszerkezet így mintegy hagyománya a transzylván építkezésnek (gondoljunk csak az ákosi vagy harinai templomra!).

A Bánffy-ház nem sorolható a tereziánus-jozefinista barok úgynevezett provinciális alkotásai közé. Annál sokkal kiemelkedőbb. A főhomlokzat reprezentatív, festői-plasztikus és rokokó ízű. Az udvar komoly, ünnepélyes loggiái megragadó hatásúak, még a hátsó front közeledik a copfhoz legjobban. Blaumann nem szigorú szellem; méréseink egész sereg pontatlanságra és szimmetriátlanságra jöttek rá; a homlokzati urnák felcserélése sem mutat az építészeti szabályaihoz és természetes ritmusához való szigorú ragaszkodásra. Barok alapfelfogását mindamelllett más munkáiban is megőrzi. A bonczhidai erkély ívelése a kolozsvári házéra üt s ugyanezt a hajlékony, térbeívelő megoldást képviseli a minorita-templom homlokzata. Bonczhidán mintegy kikristályosítva, a kastély előkelőségéhez való szerencsés hozzásimulásban jelennek meg

zólag: A Bruckenthal-múzeumban egy kis ólomtábla őriztetik, melynek felírása szerint Blaumann epitáfiumokat készített Daniel Edl. v. Cloekner (†1754), Samuel v. Dobosi (†1759), Petrus Binder v. Sachsenfels (†1768) és Michael Czekeli v. Rosenfeld (†1770) számára. Ezen epitáfiumok a szebeni ev. plébánia-templomba vannak befalazva. „Korrespondenzblatt für siebenbürgische Landeskunde“, Jg. XXXVIII. 1915, S. 19.

¹⁰⁵ Nagybecsú szóbeli közlése.

Blaumann oszlopai, balluszterjei, szobrai kecses megoldásával és dekoratívásával. A minorita-templom már szigorúbb, nem szobrászi, erősebben hajlik a klasszicista tagozás felé; derűs, hajlékony és harmónikusan komponált, de a dekoráció hiánya az idők változásának szele. Lehetséges, hogy nem Blaumann fejezte be.

Blaumann hajlékony, ötletes és művészi szellem volt, s hisszük, hogy az elkövetkezendő kutatás csak megerősíti véleményünket eddig ismeretlen művei feltárásával. Nem kétséges azonban, hogy fő munkáját ismerjük, amely az erdélyi XVIII. századi építészet sok sajátos vonását tükrözi vissza: a különböző stílelemek önkényes egybeolvasztását, az architektonikus pedantéria hiányát s a dekoráció találékony játékát, amelyeknek valami transsylván komolyság ad sajátos helyi jelleget. Nagyúri ízlés, teremtő akarat, önálló művészegyenység és sajátos helyi stílus szerencsés találkozása a kolozsvári Bánffy-ház, Erdély egyik legjellegzetesebb műemléke.

Dr. Biró József.